

Wybrane placówki pomocy społecznej w aspekcie formalno-prawnym

The general legal and formal characteristic of selected Social Welfare Organizations

Anna Monika Kruk

Zakład Profilaktyki Społecznej i Pracy Socjalnej, Instytut Pedagogiki, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Streszczenie

Artykuł przedstawia wybrane organizacje w formalnym systemie polskiej pomocy społecznej. Zadania przewidziane dla pomocy społecznej są realizowane przez różne publiczne oraz prywatne placówki, również na rzecz seniorów. Umożliwia to zwiększenie skuteczności pomocy publicznej dla obywateli, którzy z różnych przyczyn wymagają wsparcia ze strony państwa. Tekst stanowi wprowadzenie do zagadnień formalno-prawnych w zakresie placówek pomocy społecznej, a także próbę ich sklasyfikowania. Celem artykułu jest przedstawienie syntetycznej analizy aspektów formalno-prawnych działalności wybranych placówek pomocy społecznej, przyporządkowanie klasyfikacyjne na podstawie publikowanych materiałów Głównego Urzędu Statystycznego oraz Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej oraz przepisów polskiego prawa. W celu opracowania zagadnienia zostały wykorzystane przez autorkę podstawowe przepisy prawa oraz dokumenty statystyczne. Metodami badawczymi są analiza treści dokumentów oraz literatury przedmiotu. Placówki mogą pomagać osobom w wieku podeszłym, również z problemami neurodegeneracyjnymi oraz ich rodzinom. (Gerontol Pol 2023; 31; 176-183) doi: 10.53139/GP.20233124

Słowa kluczowe: pomoc społeczna, instytucje, klasyfikacja, system

Abstract

The article shows selected organizations in the formal social welfare system in Poland. Public tasks in the social work sphere are completed by public and private organizations for elders too. It makes public actions for citizens effective, supporting them in their various social problems. This text is an introduction to organizational issues in the social welfare institutions. The aim of this article are synthetic analyses of mainly legal and formal aspects in actions of selected social welfare organizations. Particular attention was paid to legal and statistical classification, based on published materials by the Central Statistical Office and the Ministry of Family and Social Policy. The fundamental legal and statistical documents were used by the author to elaborate on the issues of selected social welfare organizations. The survey methods were: the study of documents and contents of the literature. The organizations can support elders with neurodegenerative problems and their family. (Gerontol Pol 2023; 31; 176-183) doi: 10.53139/GP.20233124

Keywords: social welfare, institutions, classification, system

Wprowadzenie

Artykuł przedstawia ogólną charakterystykę założeń formalnych związanych z działalnością zróżnicowanych organizacji w systemie pomocy społecznej w ramach polityki społecznej państwa, między innymi dotyczących pomocy na rzecz seniorów z neurodegeneracyjnymi jednostkami chorobowymi.

Dostępne informacje na temat organizacji wspierających osoby o różnych potrzebach społecznych są dość rozproszone, zarówno w ramach literatury przedmiotu, jak i w źródłach prawnych. Niezbędna jest pewna koordynacja oraz uporządkowanie faktów na ten temat. Niniejszy tekst stanowi próbę takiej koordynacji, a zarazem wprowadzenie do podjętej tematyki.

Celem artykułu jest przedstawienie głównych aspektów formalno-prawnych, związanych z funkcjonowaniem wybranych placówek pomocy społecznej, zwrócenie uwagi na ich sklasyfikowanie na podstawie wykorzystanych źródeł.

Zastosowano w tekście analizę treści wybranych źródeł prawnych oraz statystycznych, czyli metody badań dokumentów, a także treści wybranych pozycji literatury przedmiotu.

Problematyka placówek pomocy społecznej jest analizowana najczęściej w literaturze przedmiotu w odniesieniu do aktualnie obowiązującego systemu polityki społecznej [np. 1]. Placówki pomocy społecznej stanowią instytucjonalny instrument polityki państwa, realizacyjną przestrzeń usług i świadczeń na rzecz beneficjentów, nazwaną przez Marcina Bąkiewicza „aspektem podmiotowym” obok „normatywnego” [2]. Bąkiewicz w klasyfikacji publicznych podmiotów polityki społecznej zastosował podejście „sensu largo”, włączając do nich „organy ustawodawcze, rządowe, podmioty samorządowe, organy wymiaru sprawiedliwości, fundusze” [2]. Powyżej wymienione organizacje służą różnym celom obywatelskim, nie zawsze wyłącznie socjalnym. Mogą mieć istotne znaczenie na przykład dla legislacji, a także mogą przyczynić się do realizacji wielowątkowych celów społecznych. Również mogą służyć osobom w wieku podeszłym do ich kompleksowej życiowej aktywizacji.

Sklasyfikowanie placówek wsparcia społecznego w największym stopniu odzwierciedla opis sfery organizacyjnej pomocy społecznej pod względem strukturalnym. Krzysztof Chaczko nazywa to „organizacją infrastruktury pomocy społecznej” [3], w której placówki odgrywają szczególną rolę.

Podmioty pomocy społecznej są najczęściej opisywane w kontekście funkcjonowania całego systemu publicznego, jak również w ramach realizowanych zadań, czy osób korzystających z ich usług. Takie podejście dominuje zarówno w polskiej, jak i zagranicznej literaturze przedmiotu [np. 4]. Opisywane również są tzw. dobre praktyki działalności placówek uznanych za wzorcowe [np. 5]. Badania placówek pomocy społecznej są realizowane w różnych przekrojach czasowych, przestrzennych, tematycznych. Analizy instytucjonalne są wykonywane w zróżnicowanych obszarach nauki, zwłaszcza w naukach socjologicznych czy naukach o polityce i administracji. Przykładem badań socjologicznych jest opracowanie na temat funkcjonowania organizacji pozarządowych na terenie Dolnego Śląska [np. 6]. Organizacje pozarządowe działające na gruncie pomocy społecznej są często opisywane w kontekście ich znaczenia oraz ich formalnego funkcjonowania. Dotyczy to również

przekrojów podmiotowych jeśli chodzi o grupy beneficjentów, korzystających z ich działalności, na przykład seniorów [7].

Wielu autorów rozszerza interpretację placówek pomocy społecznej, traktując w szerokim kontekście np. placówki opiekuńczo-wychowawcze jako część sfery pomocy społecznej [np. 8, 9]. Nie wszystkie organizacje o charakterze opiekuńczo-wychowawczym można zaliczyć do placówek pomocy społecznej, na przykład nie są nimi podmioty typu oświatowego. Sfera opiekuńczo-wychowawcza odnosi się nie tylko do dzieci i młodzieży, dotyczy to także osób dorosłych w różnych fazach starości.

Niektórzy autorzy dokonują sklasyfikowania placówek pomocy społecznej pod względem tego, dla kogo są przeznaczone, np. Marek Ejsmont oraz Beata Kosmalska wyróżniają ogólnie rodzaje podmiotów dla dzieci, młodzieży i osób dorosłych, wymieniając następujące typy organizacji:

- „domy pomocy społecznej,
- dzienne domy opieki,
- pomoc postpenitencjarną,
- opiekę hospicyjną,
- ośrodki pomocy społecznej,
- pomoc osobom usamodzielnianym” [10].

Większość wyżej wymienionych podmiotów instytucjonalnych może służyć osobom w wieku podeszłym, także pacjentom z problemami o charakterze neurodegeneracyjnym.

Aspekty prawno-klasyfikacyjne działalności wybranych placówek pomocy społecznej na rzecz osób i rodzin z problemami neurodegeneracyjnymi

Punktem wyjścia do nieco odmiennego niż w literaturze przedmiotu przyporządkowania klasyfikacyjnego placówek pomocy społecznej, może być ustawa o pomocy społecznej, będąca podstawowym aktem prawnym w zakresie zasad oraz sposobu zorganizowania pomocy społecznej [11]. Można przyjąć, że te podmioty, które zostały wymienione i krótko scharakteryzowane przez ustawę o pomocy społecznej zalicza się do placówek przyporządkowanych ściśle pod względem klasyfikacyjnym do tego obszaru działalności publicznej. Wymagania formalne dla podmiotów pomocy społecznej zostały uwzględnione również w innych aktach prawnych poza ustawą o pomocy społecznej.

W ramach polskiej polityki społecznej niektóre placówki stanowią formę uzupełniającą w stosunku do instytucjonalnych podmiotów pomocy społecznej. Jako przykład można podać podmioty tzw. ekonomii spo-

Adres do korespondencji / Correspondence address: ✉ Anna Monika Kruk, Zakład Profilaktyki Społecznej i Pracy Socjalnej, Instytut Pedagogiki, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, ul. Szczęśliwicka 40, 02-353 Warszawa ☎ (+48 22) 589 36 00 w. 2206 ✉ akruk@aps.edu.pl
ORCID: Anna Monika Kruk: 0000-0003-3165-1319

łecznej [12], które pełnią rolę placówek aktywizacji społeczno-zawodowej osób podlegających marginalizacji społecznej. Placówki tzw. ekonomii społecznej nie są podmiotami pomocy społecznej, ale stanowią instytucje aktywizującej polityki społecznej. Mogą służyć wzmocnieniu ról zawodowych oraz społecznych osobom z problemami otępiennymi w młodszych grupach wiekowych, poniżej wieku emerytalnego. Bezdyskusyjne jest to, że podmioty tzw. ekonomii społecznej można zaliczyć do organizacji pozarządowych, które również w istotny sposób wspierają pomoc społeczną [13].

Pod względem rodzaju organu prowadzącego, placówki pomocy społecznej możemy podzielić na publiczne i prywatne. W ramach placówek publicznych dominują te prowadzone przez samorząd terytorialny, szczególnie gminy. Placówki prywatne są prowadzone najczęściej w sposób organizacyjnie samodzielny lub przez organizacje pozarządowe. Zalicza się je do podmiotów pozarządowych.

Placówki pomocy społecznej są objęte aktami prawnymi w sposób bezpośredni i pośredni, na przykład poprzez aspekty związane z finansowaniem, co oznacza, że działalność zdecydowanej większości organizacji wsparcia społecznego jest w pełni regulowana przez przepisy prawa. Można przyjąć, że najbardziej ułatwiające dokonanie klasyfikacji placówek pomocy społecznej są źródła prawne, w szczególności ustawa o pomocy społecznej [11] oraz inne akty prawne, z uwagi na występowanie w treściach aktów prawnych krótkiej charakterystyki placówek, nie tylko związanej z określeniem ich nazw. Nowelizację ustawy o pomocy społecznej (według stanu prawnego na koniec czerwca 2023 roku) stanowi Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 kwietnia 2023 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o pomocy społecznej, opublikowane wraz z załącznikiem w Dz. U. 2023, poz. 901 [11].

Współczesny system instytucjonalny pomocy społecznej został wprowadzony w 1990 roku [14]. Obecnie korzysta się ze znowelizowanej ustawy o pomocy społecznej pochodzącej z 2004 roku [15], która po dość licznych zmianach stanowi załącznik do aktu prawnego z 2023 roku [11]. Placówki wspierające rodzinę, które zalicza się do podmiotów pomocy społecznej zostały określone przez szereg innych aktów prawnych, na przykład ustawę o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej [16].

Podmioty instytucjonalne pomocy społecznej są opisywane pod względem prawnym przez ustawy, rozporządzenia, a także lokalne akty prawne, wydawane przez organy samorządu terytorialnego. Poza placówkami, regulacjami prawnymi są objęte usługi oraz świadczenia z pomocy społecznej. Regulacje prawne stanowią

o standardach w obszarze tworzenia oraz funkcjonowania poszczególnych podmiotów instytucjonalnych. Umożliwia to kompleksową realizację zadań publicznych w zakresie pomocy społecznej. W rozdziale 2, w artyku 15 ustawy o pomocy społecznej zostały określone zadania przyporządkowane ogólnie do placówek pomocy społecznej. Również w artyku 15 tej ustawy została zdefiniowana pomoc społeczna [11]. Z działalnością placówek pomocy społecznej łączy się jeden z głównych zapisów ustawowych, dotyczący tego, że pomoc społeczna między innymi polega na „prowadzeniu i rozwoju niezbędnej infrastruktury socjalnej” [11]. W skład infrastruktury wchodzi organizacje, w których są realizowane zróżnicowane zadania przewidziane w tym podstawowym akcie prawnym dla pomocy społecznej.

Do nich należą na podstawie artyku 15 ustawy o pomocy społecznej:

- analiza potrzeb społecznych w zakresie potencjalnego korzystania z pomocy społecznej przez obywateli,
- zadania dotyczące świadczeń na rzecz beneficjentów, a także analiza tego, którym osobom przysługuje uprawnienie do pomocy w postaci świadczeń i w jakich kwotach oraz które zakresy oraz rodzaje świadczeń powinny być wypłacane przez placówki,
- realizacja pracy socjalnej,
- przeanalizowanie zjawisk oraz problemów związanych z potrzebami społecznymi w zakresie pomocy społecznej,
- rozwój nowych inicjatyw na rzecz beneficjentów, w tym nowych idei samopomocy w środowiskach lokalnych [11].

Nie ma przeszkód prawnych, żeby powyższe zadania były realizowane na rzecz seniorów ze zróżnicowanymi problemami społecznymi.

Ustawa o pomocy społecznej w artyku 16 nakłada na placówki pomocy społecznej obowiązek udzielenia wsparcia osobom i rodzinom w razie istnienia określonych potrzeb społecznych. Bezpośrednio ten obowiązek dotyczy placówek tworzonych przez jednostki samorządowe, a także tych uruchamianych przez organy administracji rządowej oraz podmioty pozarządowe ze zleconymi zadaniami publicznymi [artyku 16, 11]. Kwestiom instytucjonalnym jest częściowo poświęcony dział III ustawy o pomocy społecznej, zatytułowany „Organizacja pomocy społecznej” [11]. W ramach struktury organizacyjnej pomocy społecznej wymienia się w pierwszej kolejności podmioty prowadzone przez gminę: ośrodki pomocy społecznej oraz centra usług społecznych, które realizują zadania w zakresie pomocy społecznej przewidziane dla gminy i w sposób bezpośredni udzielają

wsparcia beneficjentom [artyku 110, 11]. Odrębną rolę w systemie pomocy społecznej odgrywa rada gminy, która realizuje następujące zadania:

- przyjmowanie sprawozdań za rok budżetowy oraz informacji o potrzebach w zakresie pomocy społecznej od ośrodków pomocy społecznej oraz centrów usług społecznych [artyku 110, p. 9, 11],
- opracowywanie i dbałość o wdrożenie lokalnych programów pomocy społecznej [artyku 110, p. 10, 11].

Rada gminy stanowi jednostkę organizacyjną w strukturze gminy. Gmina w Polsce ma wiele innych uprawnień w zakresie pomocy społecznej, a mianowicie:

- ma możliwość tworzenia innych podmiotów instytucjonalnych, realizujących zadania przewidziane dla tej jednostki samorządu terytorialnego [artyku 111, 11],
- może dokonać połączenia placówek realizujących zróżnicowane zadania na rzecz mieszkańców czy osób przebywających na terenie gminy, na przykład połączyć ośrodki pomocy społecznej czy centra usług społecznych z innymi placówkami wspierającymi beneficjentów,
- ma możliwość połączenia domów pomocy społecznej dla osób w wieku podeszłym oraz dla osób przewlekle somatycznie chorych z ośrodkami wsparcia seniorów [artyku 111a, 11].

Kolejne placówki pomocy społecznej, które pomagają beneficjentom w sposób bezpośredni są tworzone przez samorząd powiatowy. Podstawową jednostką organizacyjną uruchamianą przez powiaty są powiatowe centra pomocy rodzinie. Bezpośredni nadzór nad tymi placówkami prowadzi starosta, który może również przy pomocy powiatowych centrów pomocy rodzinie albo przez wewnętrzne jednostki organizacyjne sprawować nadzór nad innymi podmiotami, takimi jak: jednostki specjalistycznego poradnictwa, domy pomocy społecznej, ośrodki interwencji kryzysowej, ośrodki wsparcia [artyku 112, 11]. Zgodnie z artyku 112, pp. 12, 13 w ramach samorządu powiatowego, podobnie jak w przypadku gmin, jest składane coroczne sprawozdanie z działalności powiatowego centrum pomocy rodzinie oraz przedstawiana jest informacja o potrzebach społecznych istniejących na terenie powiatu, na podstawie których rada powiatu „opracowuje i wdraża lokalne programy pomocy społecznej” [11]. W ramach struktury organizacyjnej powiatowego centrum pomocy rodzinie może być utworzony ośrodek interwencji kryzysowej, poprzez połączenie obu tych rodzajów podmiotów instytucjonalnych [artyku 112 a., pp. 1, 2, 11].

Na poziomie samorządu województwa tworzone są regionalne ośrodki polityki społecznej, o czym stanowi ar-

tyku 113 ustawy o pomocy społecznej, które między innymi pełnią rolę pomocniczą dla marszałka województwa w zakresie nadzoru nad podległymi placówkami [artyku 113, 11]. Placówki te mogą również na podstawie decyzji marszałka województwa tworzyć regionalne komisje egzaminacyjne w zakresie I stopnia specjalizacji zawodowej w zawodzie pracownika socjalnego [artyku 118.p. 1, p.1a, 11].

Poza jednostkami organizacyjnymi samorządu terytorialnego, wśród placówek pomocy społecznej możemy wyróżnić podmioty, które mogą być prowadzone przez różne formy organizacyjne, w tym organizacje pozarządowe, związki wyznaniowe. Placówki te są regulowane przez zróżnicowane akty prawne, opisujące zasady ich tworzenia oraz standardy usług. Zasadniczo można stwierdzić, że podmioty pomocy społecznej tworzone zarówno przez samorządy, jak i inne organy czy organizacje dzieli się pod względem typów beneficjentów, którzy korzystają z różnych form wsparcia społecznego oraz rodzaju świadczonych usług.

Do najbardziej popularnych wśród placówek pomocy społecznej należą domy pomocy społecznej, zwane dalej domami, które stanowią jeden z wiodących rodzajów placówek opisanych w ustawie o pomocy społecznej. Domom pomocy społecznej jest poświęcony rozdział II, w dziale II tego aktu prawnego [11]. Ustawa reguluje to, kto może korzystać z usług domów. Zgodnie z artyku 54 p. 1 ustawy o pomocy społecznej „Osobie wymagającej całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogącej samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, której nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych, przysługuje prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej” [11].

Zgodnie z artyku 56 ustawy o pomocy społecznej domy pomocy społecznej dzieli się na następujące typy placówek, przeznaczone dla następujących osób: „1) osób w podeszłym wieku; 2) osób przewlekle somatycznie chorych; 3) osób przewlekle psychicznie chorych; 4) dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie; 5) dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie; 6) osób niepełnosprawnych fizycznie; 7) osób uzależnionych od alkoholu”. [11]. W przypadku klientów z problemami natury psychicznej, istnieją regulacje prawne dotyczące ich rehabilitacji społecznej [17]. Zwraca się uwagę między innymi na poprawę funkcjonowania społecznego klientów, wzmocnianie ich zaradności, zwiększenie aktywności na różnych polach funkcjonowania w życiu społecznym, również na podniesienie poziomu zdolności uczestniczenia beneficjentów w zatrudnieniu [§ 2,17].

Od dłuższego czasu jedną z całodobowych placówek pomocy społecznej jest rodzinny dom pomocy, regulowany przez rozporządzenie z 2012 roku, świadczący usługi opiekuńcze i bytowe [§§ 1,5,18].

Domy pomocy społecznej to nie jedyne placówki o charakterze opiekuńczym. W polskim prawie stworzono możliwość prowadzenia placówki całodobowej typu opiekuńczego w ramach działalności gospodarczej lub działalności statutowej wybranych podmiotów. Placówki całodobowe reguluje między innymi rozporządzenie z 28 sierpnia 2020 roku [19].

Poza domami pomocy społecznej można wyróżnić organizacje, które mają w nazwie słowo „dom”, ale nie można ich zakwalifikować do domów pomocy społecznej. Przykładem jest dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, regulowany przez rozporządzenie określające to, dla kogo jest przeznaczony, a także podstawowe standardy usług [20]. W szczególnych, nielicznych przypadkach w placówkach tego typu mogą zostać umieszczeni seniorzy – rodzice osób niepełnoletnich.

Do placówek, których nie można przyporządkować do organizacji typu dom pomocy społecznej, można zaliczyć również środowiskowe domy samopomocy czy placówki na rzecz osób w kryzysie bezdomności.

Placówki pomocy społecznej w wybranych dokumentach GUS oraz sprawozdaniach Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej

W przypadku typologii placówek pomocy społecznej można zastosować klasyfikację opracowaną przez Główny Urząd Statystyczny, zwany dalej GUS, który wyróżnia tzw. zakłady stacjonarne pomocy społecznej oraz ich filie. GUS używa nieco innej terminologii niż ta przyjęta w aktach prawnych.

Analiza dokumentów statystycznych GUS może służyć zarówno do poznania różnych zjawisk od strony ilościowej, jak również może umożliwić sklasyfikowanie oraz systematyzację różnych zagadnień. Źródła zostały wykorzystane wyłącznie w celu opracowania kategorii placówek pomocy społecznej.

Każdy z typów placówek wsparcia społecznego można podzielić według tzw. klasyfikacji przedmiotowej, uwzględniając ich przeznaczenie oraz ich funkcje społeczne. Spośród placówek o charakterze społecznym można wyróżnić między innymi placówki ochrony zdrowia, podmioty edukacyjne, placówki pomocy społecznej, placówki tzw. ekonomii społecznej. Z racji ograniczonej objętości artykułu, możliwe było zwrócenie uwagi jedynie na podmioty ściśle przyporządkowane do kategorii placówek pomocy społecznej. Placówki pomocy społecznej są częścią podmiotów polityki społecznej,

które w szerszym kontekście można zaliczyć do placówek o charakterze społecznym. Głównym celem tych podmiotów jest wsparcie społeczne osób, rodzin oraz grup społecznych, dla których zostały one przeznaczone, z uwzględnieniem populacji seniorów.

Według Głównego Urzędu Statystycznego, zwanego dalej GUS, organizacje pomocy społecznej są podzielone według kryterium związanego z organem prowadzącym, na podmioty:

- „podległe samorządowi gmin,
- podległe samorządowi powiatów,
- podległe samorządowi województw”,
- te, z organem prowadzącym o charakterze niepublicznym [21].

Kolejny podział w zakresie prezentacji danych statystycznych w ramach tablicy GUS, dotyczy poszczególnych typów placówek według kryterium ich przeznaczenia, co zostało wyodrębnione jako:

- „filie placówek stacjonarnej pomocy społecznej,
- domy pomocy społecznej,
- filie domów pomocy społecznej,
- rodzinny dom pomocy,
- placówka zapewniająca całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej,
- środowiskowy dom samopomocy lub inny ośrodek wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży,
- noclegownia,
- schronisko dla bezdomnych,
- pozostałe” [21].

Dane dotyczące liczby placówek są podawane w ramach tzw. informacji sygnałnych. Na przykład w 2019 roku wśród placówek pomocy społecznej dominowały liczebnie domy pomocy społecznej nad innymi podmiotami, także komercyjnymi lub z tzw. działalnością statutową o charakterze całodobowym. Podmioty te zapewniają opiekę osobom z niepełnosprawnościami, seniorom oraz osobom z chorobami przewlekłymi. Domy pomocy społecznej stanowiły dominującą wciąż grupę placówek pomocy społecznej w kolejnych latach [na podstawie 22,23]. Dość dużym wsparciem instytucjonalnym klientów według GUS w 2019 roku są schroniska przeznaczone dla osób w kryzysie bezdomności [na podstawie 22].

W roku 2022 wzrosła liczba zakładów stacjonarnych w porównaniu do 2019 roku. Jedynie o kilka procent (około 4, 6) spadła liczba domów pomocy społecznej, a ponadto wzrosła (o 9,4 %) liczba placówek działalności komercyjnej lub statutowej opieki nad beneficjen-

tami. Spadła liczba placówek na rzecz osób w kryzysie bezdomności. Domy pomocy społecznej stanowiły dominującą grupę placówek pomocy społecznej [na podstawie 22, 23]. Zgodnie z danymi GUS, liczba domów pomocy społecznej w latach 2015-2021 wzrosła w 2021 roku w stosunku do 2015 roku o 44 placówki. W 2021 roku było w Polsce 897 domów pomocy społecznej, nazywanych dalej jako „DPS” [24].

Informacje na temat typologii placówek pomocy społecznej można również znaleźć w publikowanych sprawozdaniach Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej. Dotyczy to szczególnie domów pomocy społecznej, opisanych pod względem merytorycznym w sprawozdaniach MRiPS-05, publikowanych po każdym tzw. roku budżetowym. Sprawozdanie MRiPS-05 zawiera niektóre informacje o placówkach typu „DPS” w trzech przekrojach: gminnym, powiatowym i wojewódzkim oraz o placówkach opieki całodobowej, tworzonych na podstawie działalności statutowej albo gospodarczej. Bardziej szczegółowe jest sprawozdanie MRiPS-06, które dotyczy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej o zasięgu gminnym i powiatowym, realizujących zadania własne lub zlecone przez organy administracji rządowej, w praktyce na ogół przez wojewodę. Zadania są realizowane ze środków przeznaczonych na realizację przedsięwzięć dotyczących pomocy społecznej [np. 25]. W systemie pomocy społecznej istnieje zasada przekazywania placówkom zadań do wykonania wraz ze środkami finansowymi na ich realizację. Umożliwia to wzrost skuteczności pomocy, a zarazem wzrost szybkości dotarcia wsparcia społecznego do klientów, a także racjonalne gospodarowanie zasobami publicznymi.

Rola wybranych placówek pomocy społecznej we wspieraniu klientów z problemami neurodegeneracyjnymi oraz ich rodzin

Placówki pomocy społecznej mogą stanowić istotne i zróżnicowane wsparcie osób cierpiących na zespoły otępienne, a także ich rodzin. Niektóre pomagają pacjentom w sposób bezpośredni, niektóre pośredni. Bezpośrednia pomoc klientom jest udzielana w organizacjach pełniących funkcje opiekuńcze, realizujących szereg innych usług, także rehabilitację medyczną i społeczną, na przykład w domach pomocy społecznej czy środowiskowych domach samopomocy. Pomoc może być też świadczona przez placówki typu całodobowego, działające na zasadach statutowych lub prywatnych. Zdarza się w praktyce, że osoba w wieku podeszłym, doświadczająca problemów o charakterze neurodegeneracyjnym, które występują najczęściej wśród populacji dorosłych, wymaga wsparcia w wyniku współistnienia in-

nych problemów społecznych. Do nich można zaliczyć uzależnienia, problemy z prawem i wynikającą z nich karalność, sytuację bezdomności, przemoc w rodzinie, a nawet późne macierzyństwo i wiele innych. Z tego powodu można przyjąć założenie, że wiele zróżnicowanych placówek, czasem pozornie nie powiązanych ze światem społecznym seniorów, może stanowić dla nich instytucjonalne wsparcie. Dotyczy to między innymi osób z problemami neurodegeneracyjnymi oraz ich rodzin. Placówki prowadzone przez gminę, szczególnie ośrodki pomocy społecznej udzielają zgodnie z działem II ustawy o pomocy społecznej [11] niezbędnych świadczeń pieniężnych oraz niepieniężnych klientom, w tym świadczą pracę socjalną, a także kierują klientami do placówek, które mogą udzielić wsparcia społecznego w konkretnych problemach osób i rodzin. Ponadto organizują niezbędne usługi między innymi na rzecz seniorów w kryzysach społecznych, wynikających z ich stanu zdrowia oraz sytuacji życiowej.

Wnioski i rekomendacje

W ramach systemu organizacyjnego pomocy społecznej istnieje specjalizacja w zakresie podziału zadań oraz tego, kto te zadania realizuje. Placówki pomocy społecznej wykonują zadania publiczne na rzecz zróżnicowanych typów klientów, w tym seniorów z różnymi chorobami czy zespołami chorobowymi. Zróżnicowane problemy społeczne beneficjentów oraz niejednorodny zakres zadań na ich rzecz, wywołały konieczność stworzenia wielu organizacji w systemie pomocy społecznej, które specjalizują się w skonkretyzowanych obszarach działalności publicznej. Inicjatywy na rzecz klientów są realizowane przez publiczne oraz prywatne jednostki organizacyjne pomocy społecznej. Najczęściej, choć nie tylko, są finansowane ze środków pochodzących z budżetu państwa. Większość placówek pomocy społecznej jest objęta w sposób ścisły przepisami prawa. Istnieje możliwość tworzenia różnych form organizacyjnych, łączących w sposób hybrydowy podmioty udzielające wsparcia. W niektórych przypadkach są również możliwe fuzje zróżnicowanych lub podobnych organizacji w jeden sprzężony podmiot. Uzyskuje się w ten sposób większą zdolność koncentracji kapitałów, głównie kapitału finansowego. Powoduje to wzrost możliwości udzielania wsparcia społecznego beneficjentom, również osobom cierpiącym na schorzenia neurodegeneracyjne. Klienci placówek pomocy społecznej finalnie uzyskują w ten sposób większy dostęp do instrumentów zdecentralizowanej polityki społecznej. Można zarekomendować placówkom wsparcia społecznego zwiększenie starań związanych z pozyskaniem środków finansowych ze

źródeł zewnętrznych. Środki finansowe na działalność społeczną mogą pochodzić bezpośrednio nie tylko z budżetów samorządów czy zbiorów publicznych. Warto brać udział w licznych konkursach oraz programach, związanych z uruchomieniem dodatkowych budżetów na przedsięwzięcia o charakterze społecznym, w tym środków pochodzących z dokapitalizowania przez Unię Europejską. Niektóre inicjatywy wymagają większej komercjalizacji, promocji, a także wykazania się kreatywnością przez osoby zarządzające placówkami pomocy społecznej, które działają bezpośrednio lub pośrednio na

rzecz seniorów. W podmiotach pomocy społecznej bez względu na ich sklasyfikowanie czy zasady organizatorskie, najważniejszy staje się człowiek, zarówno ten, który pomaga oraz ten, który korzysta z pomocy. Dotyczy to również osoby z niepełnosprawnością, w tym typu neurodegeneracyjnego.

Konflikt interesów/ Conflict of interest
Brak/ None

Piśmiennictwo/References

- Grewiński M. Od systemu opieki przez politykę pomocy do aktywizacji i integracji społecznej w Polsce. W: Grewiński M., Krzyszkowski J. (red.). Współczesne tendencje w pomocy społecznej i pracy socjalnej. Warszawa: Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej; 2011. s. 12-6.
- Bąkiewicz M. Wybrane aspekty instytucjonalne i prawne w pomocy społecznej. W: Grewiński M., Krzyszkowski J. (red.). Współczesne tendencje w pomocy społecznej i pracy socjalnej. Warszawa: Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej; 2011. s. 51,53.
- Chaczko K., Rekonstrukcja. Pomoc społeczna w latach 1990-2018. W: Brenk M., Chaczko K., Płasek R. Organizacja pomocy społecznej w Polsce 1918-2018. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar; 2018. s. 141.
- Klimek M. Organizacja instytucjonalna pomocy społecznej. W: Bojanowska E., Chaczko K., Krzyszkowski J., Zdebska E. (red.). Pomoc społeczna. Idea – rozwój – instytucje. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA; 2022. s. 170-80.
- Twoja szansa +: Analiza dostępnych form wsparcia świadczonych przez instytucje pomocowe oraz potrzeb i oczekiwań osób z grup szczególnego ryzyka. Kutno: ASM Centrum Badań i Analiz Rynku; 2007.
- „Badanie socjologiczne funkcjonowania organizacji pozarządowych działających w obszarze pomocy i integracji społecznej na terenie Dolnego Śląska”. Raport podsumowujący sporządzony na zlecenie Dolnośląskiego Ośrodka Polityki Społecznej w ramach projektu: „Diagnoza funkcjonowania organizacji pozarządowych działających w obszarze pomocy i integracji społecznej na Dolnym Śląsku. Wrocław, Wągrowiec: M-Druk Zakład Poligraficzny -Wydawniczy Janusz Muszyński; 2011.
- Czepulis-Rutkowska Z. Instytucje zabezpieczenia społecznego osób starszych na tle przeobrażeń państwa opiekuńczego. Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych; 2017.
- Andrzejewski M. Rodziny zastępcze i placówki opiekuńcze – wychowawcze jako instytucje pomocy społecznej. Problemy Opiekuńczo – Wychowawcze. 1999;3:11-8.
- Jaźwińska Z. Placówki opiekuńcze – wychowawcze w systemie pomocy społecznej. Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. 2000;10:15-16.
- Ejsmont M., Kosmalska B. Instytucjonalne formy opieki i pomocy społecznej dla dzieci, młodzieży, dorosłych. Seria: Wykłady i Skrypty Akademickie „Ateneum”. Gdańsk: Ateneum – Szkoła Wyższa; 2012. s. 43-60.
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 kwietnia 2023 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o pomocy społecznej. Załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 kwietnia 2023 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o pomocy społecznej. Dz. U. 2023, poz. 901. Baza Sejmu: <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp: 15.06. 2023 roku).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 roku o ekonomii społecznej. Dz. U. 2022, poz. 1812. Baza Sejmu: <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp: 15.06. 2023 roku). Ustawa została znowelizowana poprzez Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 maja 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ekonomii społecznej. Dz. U. 2023, poz. 1287. Baza Sejmu: <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp: 09.07. 2023 roku).
- Jachowicz A. Funkcjonowanie pomocy społecznej. Wybrane problemy. Dąbrowa Górnicza: Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej; 2011. s. 126.
- Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej. Dz. U. 1998, nr 64, poz. 414 ze zm.

- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Dz. U. 2008, nr 115, poz. 728 (tekst jednolity).
- Ustawa z dnia 7 października 2022 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz niektórych innych ustaw. Dz. U. 2022, poz. 2140. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 stycznia 2022 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Dz. U. 2022, poz. 447. Baza Sejmu: <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp: 15.06. 2023 roku).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 stycznia 2014 roku w sprawie zajęć rehabilitacji społecznej w domach pomocy społecznej dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Dz. U. 2014, poz. 250. Baza Sejmu: <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp: 15.06. 2023 roku).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 31 maja 2012 r. w sprawie rodzinnych domów pomocy. Dz. U. 2012, poz. 719. Baza Sejmu: <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp: 15.06. 2023 roku).
- Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 sierpnia 2020 r. w sprawie wydawania i cofania zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie prowadzenia placówki zapewniającej całodobową opiekę. Dz. U. 2020, poz. 1562. Baza Sejmu: <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp: 15.06. 2023 roku).
- Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 17 stycznia 2022 r. w sprawie domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży. Dz. U. 2022, poz. 150. Baza Sejmu: <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp: 15.06. 2023 roku).
- Strona internetowa Głównego Urzędu Statystycznego, s. 9-10. <https://bd1.stat.gov.pl/bd1/metadane/cechy/1800?back=true> (dostęp: 15.06.2023 roku).
- Zakłady stacjonarne pomocy społecznej w 2019 r. Informacje sygnałne GUS z dnia 25.05.2020 roku. Opracowanie merytoryczne Urząd Statystyczny w Krakowie. Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zaklady-stacjonarne-pomocy-spolecznej-w-2019-roku.html#> (dostęp: 22.06.2023 roku).
- Zakłady stacjonarne pomocy społecznej w 2022 r. Informacje sygnałne GUS z dnia 18.05.2023 roku. Opracowanie merytoryczne Urząd Statystyczny w Krakowie. Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zaklady-stacjonarne-pomocy-spolecznej-w-2022-roku,18,7.html#> (dostęp: 22.06.2023 roku).
- Wykres: Domy pomocy społecznej. Obszar: Pomoc społeczna i świadczenia społeczne. Strona internetowa: <https://dbw.stat.gov.pl/dashboard/29> (dostęp: 22.06. 2023 roku).
- Strona internetowa Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej: <https://www.gov.pl/web/rodzina/statystyka-za-2021>. Załączone materiały: Sprawozdanie_MRiPS_05_-za_2021_rok.xlsx0,47MB; Sprawozdanie_MRiPS_06_-za_2021_rok.xlsx0,10MB (dostęp: 22.06.2023 roku).